

Y. (Yvonne) van Osch

Tekstschrijver, thuis in het sociale domein en de wereld van transport, reizen en (oude) industrie.

FINANCIËEL MISBRUIK KWETSBARE GROEPEN

'Mijn zoon doet zulke dingen niet!'

Het kan de buurvrouw zijn, de thuiszorg, de wijkverpleging, eigenlijk iedereen die achter de voordeur komt. Zelfs de eigen kinderen of malafide hulpverleners. Financieel misbruik van mensen in afhankelijke posities lijkt schrikbarend vaak voor te komen, maar blijft tamelijk ongrijpbaar. In deel 1 van dit tweeluik: wat typeert de slachtoffers en op welke signalen moet je als hulpverlener bedacht zijn?

Het regent voorbeelden in de praktijk van Paulien Haasjes. Haasjes is budgetconsulent bij De Sociaal Raadslieden van De Kern in Zwolle. Zij geeft consulten, bezoekt mensen thuis als er zorgen zijn en houdt financieel spreekuur op verschillende locaties. In een van de locaties, een wooncomplex voor ouderen in de wijk, speelde onlangs een bijna lugubere zaak van een hoogbejaarde dame. Haasjes had deze dame onder andere geholpen met het aanvragen van toeslagen. Toen de vrouw op een dag gevallen was en naar het ziekenhuis moest, had de beheerder van het complex Haasjes gebeld. Of zij misschien op zoek kon gaan naar de verzekeringspapieren van mevrouw.

'Toen kwam uit wat al een tijdje gaande was,' zegt Paulien Haasjes. 'De papieren waren er niet, en ook andere administratie en contant geld bleek verdwenen. Het werd al snel duidelijk dat er iets helemaal niet klopte. Een zogenaamd behulpzame buurvrouw bleek zich als een octopus over de zaken van deze mevrouw te hebben ontfemd. Ze had zich bij de bank en andere instanties aangemeld als vertrouwenspersoon, had een zorgindicatie geblokkeerd zodat zij zelf controle zou houden en had grote bedragen op haar eigen rekening overgeschreven...'

Even naar de pinautomaat

'Ik heb al heel wat tragische zaken meegemaakt,' zegt Paulien Haasjes. 'Maar dit... ik heb er echt buikpijn van gehad. Het erge is dat dergelijke misstanden heel moeilijk te bewijzen zijn. Mensen zijn vrij om pasjes en papieren aan een ander te geven, of anderen te machtigen hun belangen te behartigen. Over de vraag in hoeverre sprake is van vrijwilligheid kun je achteraf heel lang discussiëren. Mogelijk was het misbruik ook wel onschuldig begonnen. Dat gebeurt vaak. Mensen doen een boodschap voor een ander, ze gaan even naar de pinautomaat, helpen met de administratie. Ach, laat ik mezelf ook iets gunnen, wordt er misschien op zeker moment

gedacht. Mogelijk spelen er gevoelens van achtergesteld zijn. Er is altijd een grijs gebied. Toch zien we het wel steeds vaker ontsporen. We zien dat een dader een slachtoffer langzaam in zijn of haar macht krijgt. Dat was ook hier het geval. De oude dame voelde zich afhankelijk. Ze schaamde zich. En ze was bang. Zo erg,' zegt Paulien Haasjes, 'dat ze nauwelijks aangifte durfde te doen. Ik heb beschermingsbewind aangevraagd, en dat werd heel snel toegewezen. Maar wat gebeurde er? Voor het kon worden geëffectueerd, is mevrouw overleden.'

"Het ritselt al jaren van signalen over financieel misbruik in de wereld van de (schuld)hulpverlening"

Geldezel

De zaak van deze hoogbejaarde dame is er een van vele. Het ritselt al jaren van signalen over financieel misbruik in de wereld van de (schuld)hulpverlening en de periferie daarvan. Volgens cijfers van onderzoeksbureau Regioplan krijgt een op de twintig mensen vanaf het 65ste levensjaar te maken met een of andere vorm van misbruik. Financieel misbruik wordt daarbij door de groep zelf het vaakst gerapporteerd.

'Een groep die natuurlijk alleen maar groter wordt,' zegt Jan Hofman, oud-directeur van financieel zorgverlener Fidinda en voorheen Wsnp-bewindvoerder, die zich ook gepensioneerd gepassioneerd inzet voor adequaat schuldhulpbeleid. Hofman ziet het misbruik niet alleen toenemen, maar ook geraffineerder worden. 'Het gaat niet alleen om platte diefstal of verduistering. Ook het veranderen van een hypotheek, een wilsbeschikking of een levenstestament komt heel veel voor.'

Naast de ouderen lopen jongeren en volwassenen met een lichte verstandelijke beperking een aanmerkelijk risico, ziet Hofman. 'Zij worden vaak als geldezel ingezet. Een dader koopt dan iets online en vraagt: "Mag ik jouw rekening even gebruiken, dan betaal ik je later contant." De slachtoffers hebben zelfs als ze onder beschermingsbeleid staan altijd wat leefgeld op hun rekening. Dat wordt er op deze manier tot de laatste druppel uitgeknepen. Ook worden de rekeningen gebruikt om crimineel geld op te parkeren en dan later geplunderd. Banken zien de rekeninghouders als fraudeurs en heffen zo'n rekening het liefst onmiddellijk op. Zowel voor het slachtoffer als voor de hulpverlening is dit een groot probleem.'

Zwakke plekken

Een andere specifieke risicogroep is die van vrouwen die in de opvang terecht komen vanwege huiselijk geweld. Dit zijn vaak vrouwen met een gevoeligheid voor autoritair gedrag, die hen ook financieel extra kwetsbaar maakt. Praktisch al deze vrouwen hebben schulden. De schulden kunnen de oorzaak van het geweld zijn, maar zijn in veel gevallen ook het gevolg van financiële uitbuiting, bijvoorbeeld door een loverboy, familie of een partner.

De liefde blijkt sowieso een gewillig voertuig voor slechte bedoelingen. Paulien Haasjes kent het voorbeeld van een vrouw die door een fictieve aanbieder in België al meer dan een euroton lichter is gemaakt. 'Het wonderlijke is,' zegt ze, 'dat deze vrouw gewoon bleef doorgaan

Enkele cijfers

- In coronatijd daalde het aantal diefstallen, maar nam cybercriminaliteit een vlucht. Volgens het Openbaar Ministerie verliezen slachtoffers bij WhatsApp-fraude gemiddeld 2.800 euro per persoon, bij bankfraude 10 duizend.
- De politieregio Zeeland-West-Brabant kwam dit jaar in twee maanden tijd 69 geldezels op het spoor, die samen voor 300 duizend euro hadden witgewassen en/of waren getild: gemiddeld zo'n 4.300 euro per persoon.
- Op basis van onderzoek van Regioplan zullen dit jaar zo'n 100 duizend 65+ers slachtoffer zijn van financieel misbruik. Zou het hierbij om gemiddeld 5 duizend euro gaan, dan bedraagt de totale fraude 500 miljoen.
- De site van Veilig Bankieren geeft een overzicht van vele soorten fraude.
- Voor bedrijven kostte cybercrime volgens onderzoeksbureau CSIS en beveiliging McAfee in 2014 al 1 procent van het nationaal product. Zou dit op dit moment voor Nederland gelden, dan zou het gaan om 8 miljard euro.

met geld storten nadat de politie en meerdere mensen haar op het misbruik hadden gewezen. Alsof ze in een roze koker zat. Misschien dat behoefte aan aandacht, warmte en liefde je blind kan maken voor de kille werkelijkheid. Ik heb de lieve appjes en mailtjes gezien. Zo levensecht en teder, dat ik er zelf nog bijna ingetuind zou zijn. Daders zijn slim, ze weten haarfijn de zwakke plekken van hun slachtoffers te vinden. En je hoeft als slachtoffer echt niet dom te zijn. Denk aan al die hoogopgeleiden die reageerden op een WhatsAppje van een zogenaamd kind of een zogenaamde vriend in geldnood door snel een paar honderd euro te storten.'

"Vooral die familiebanden zorgen ervoor dat mensen niet gauw hulp zoeken"

Familiebanden

Waar moet je als hulpverlening op bedacht zijn? 'Geheugenproblemen, lvb en laaggeletterdheid, gebrekkige digitale vaardigheid, psychische kwetsbaarheid, afhankelijkheid en eenzaamheid zijn belangrijke risicofactoren,' zegt Jan Hofman, 'dus daar kun je je als hulpverlener zeker op richten. Maar daarmee ben je er nog lang niet. Wat dit vraagstuk juist zo gecompliceerd maakt, is dat de meeste daders dichtbij de slachtoffers staan. Het zijn geen piraten met een lapje voor hun oog. Nee, het zijn die aardige burens. De thuiszorg, de wijkverpleging, vrijwilligers. Dat behulpzame meisje van het buurthuis dat je belasting komt doen. Niet-familiaire mantelzorgers. En familie, inderdaad. Zonen en dochters.'

'Vooral die familiebanden zorgen ervoor dat mensen niet gauw hulp zoeken,' zegt Hofman. 'Eerst willen ze liever niet geloven wat er is gebeurd. "Wat, mijn zoon? Dat kan niet! Die doet zulke dingen niet!" Dan is er schaamte. Zeker als ze trots waren dat ze zichzelf nog konden redden. Hoe kon ik zo stom zijn! En dan angst. Wat zal er gebeuren als ik het vertel? Voordat slachtoffers in beeld komen, is de zaak vaak al dramatisch geëscaleerd.'

Handelingsverlegenheid

De hulpverlening kan het niet alleen, zo is de afgelopen jaren steeds duidelijker geworden. Schuldhulpverleners, bewindvoerders, budgetcoaches, consultants en maatschappelijk werkers, ze voelen zich machteloos tegenover de enorme hoeveelheden puin en ellende die ze te verwerken krijgen, zeker als ze keer op keer merken dat de middelen die hen ter beschikking staan schromelijk

Dit was deel 1 van een tweeluik, geschreven in opdracht van Schouwers Eronder. Dit deel belichtte slachtoffers, daders en signalen van financieel misbruik. Deel 2 zal gaan over oplossingsrichtingen.

Wilt u meepraten en uw ervaringen delen? Kijk op de website van Schouwers Eronder voor meer informatie over het leernetwerk.

ontoereikend zijn. Het wachten op informatie, problemen met de privacywet, onzekerheid over wet en regelgeving, aangiftes die blijven liggen door overbelaste politie. Het zijn allemaal pijnlijke aspecten van een handelingsverlegenheid waarin de wil en motivatie om te helpen soms roemloos ten onder gaan.

Dit zal op de ene plek erger zijn dan de andere. Judith Einerhand-Vintges is bewindvoerder in de oostelijke mijnstreek van Limburg. Zij noemt de cultuur van dit gebied rond Heerlen als een extra belemmerende factor voor adequate hulpverlening. 'Mensen zijn weinig assertief en ondernemend,' zegt ze, 'eerder naar binnen gericht, op zichzelf. Laat ons maar. Het is een uitvloeisel, denk ik, van de mijnindustrie die hier ooit floreerde. Het mijnbedrijf regelde alles, niet alleen werk, maar ook een woning, een tuintje, recreatie. Dat heeft een soort gelatenheid teweeggebracht, iets treurigs. We zien een relatief hoge concentratie mensen met lvb. En het gebruik van alcohol en drugs is schrikbarend.'

Judith kan niet ontkennen dat ze er soms moedeloos van wordt. 'Jongeren worden uitgekleeft als geldezel, hun pasje wordt geblokkeerd. Ze verhuizen en dan toch komt zo'n dader ze weer op het spoor en begint het gedoe van voor af aan. Hoe is het mogelijk, denk je soms. De verrotheid van de een. En de naïviteit van de ander. Elke keer weer opnieuw.'

Signalen

Wat kun je doen? Lokale problemen vragen lokale oplossingen. Door op lokaal niveau met meerdere partijen afspraken te maken over het alert zijn en het tijdig reageren op signalen, kunnen problemen meer aan de voorkant worden aangepakt, zo is het idee.

Wat zijn die signalen? 'Plotseling geldgebrek, betalingsachterstanden of gekke brieven van schuldeisers of incassobureaus zijn natuurlijk heel sterke signalen,' zegt

Jan Hofman. 'Als notaris moet je altijd op je hoede zijn wanneer door familie van een betrokkene wordt gevraagd om een wijziging in een (levens)testament of wilsbeschikking. Dit geldt voor banken bij verzoeken om een hypotheek aan te passen. Voor een hulp- of zorgverlener moet een alarm afgaan als familieleden hen vermijden of weigeren informatie te geven.'

Leernetwerk

En dan? Waar moet je heen met je signalen? Onderling uitwisselen is één ding, succesvol ingrijpen iets anders. Helaas is er niet een vast recept, zo blijkt wel uit de verhalen van de hulpverlening. Soms slaagt een interventie door pure bluf of vindingrijkheid van een individuele hulpverlener zoals Judith of Paulien. Dat is te mager, te willekeurig, te onzeker. Er moet meer gebeuren, vindt iedereen. Structureel, op lokaal en op landelijk niveau. Hoe dan? Over deze vraag en mogelijke perspectieven wordt op dit moment serieus gedacht en gesproken in het landelijk leernetwerk financieel misbruik van Schouwers Eronder, de samenwerking van Divosa, de Landelijke Cliëntenraad, NVVK, Sociaal Werk Nederland en VNG op het gebied van schuldhulpverlening. Vanaf oktober 2021 organiseert Schouwers Eronder een serie van zes bijeenkomsten voor professionals over het thema.

"Financieel misbruik en schulden vormen een probleem waar de hulpverlening alleen allang niet meer tegen opgewassen is"

Projectleider Anne Vreeman begeleidt de bijeenkomsten en verzamelt oplossingsrichtingen om uit te werken. 'Het allerbelangrijkste in dit stadium is,' zegt zij, 'dat we er open over zijn. Dat we elkaar informeren, een goed beeld krijgen waar het misgaat en wat er nodig is om dit te voorkomen of te verhelpen. Financieel misbruik en schulden vormen een probleem waar de hulpverlening alleen allang niet meer tegen opgewassen is. De gemeenten krijgen een grotere rol in de signalering, laten we er dan ook voor zorgen dat ze op die rol zijn toegerust. Met de hulp van alle relevante partijen.'